

Jaderná chemie

podzimní semestr, 2/0, zkouška

- 1. Atomové jádro**
- 2. Vlastnosti izotopů**
- 3. Radioaktivní přeměny**
- 4. Kinetika radioaktivních přeměn**
- 5. Ionizující záření**
- 6. Vliv ionizujícího záření na lidský organismus**
- 7. Jaderné reakce**
- 8. Indikátorová metoda**
- 9. Jaderná štěpná reakce, základy jaderné energetiky**

Literatura:

Jiří Hála: **Radioaktivita, ionizující záření, jaderná energie**, Konvoj 1998, Brno

Vladimír Majer a kol.: **Základy jaderné chemie**, SNTL/ALFA, Praha 1981

Kolektiv autorů: **Jaderně chemické tabulky**, SNTL, Praha 1964

A) Vznik a vývoj jaderné chemie

Vznik jaderné chemie lze datovat do období konce 19. století a souvisí s objevem radioaktivity (Becquerel, 1896)

Jaderná chemie je vědní obor, který se zabývá vlastnostmi hmoty a jevy chemické a fyzikální povahy, jejichž původcem je nebo se na nich podílí jádro atomu a jeho přeměny a který využívá vlastností jádra a jeho projevů ke studiu a řešení chemických problémů.

B) Začlenění jaderné chemie

Jaderná chemie souvisí s celou řadou přírodovědných oborů:

fyzika (podstata jaderných jevů)
chemie (vliv jaderných jevů na chemické vlastnosti látek)
biologie (působení jaderného záření na organismy)

C) Třídění jaderné chemie

Obecná jaderná chemie
„Radiochemie“
Radiační chemie
Ostatní přidružené disciplíny

Leptony

- vyznačují se slabými interakcemi
- nemají vnitřní strukturu
- lze je považovat za fundamentální částice

Leptonové číslo pro leptony:	$1/2$
Leptonové číslo pro antileptony:	$-1/2$
Náboj:	0 nebo -1

Nábojová čísla a hmotnosti leptonů			
		Z	m(u)
elektron	e^-	-1	$5,5 \cdot 10^{-4} (m_0)$
elektronové neutrino	ν_e	0	$\leq 5 \cdot 10^{-9}$
mion	μ^-	-1	$0,1144 (\sim 200 m_0)$
mionické neutrino	ν_μ	0	
lepton	τ^-	-1	$1,915 (\sim 2000 m_0)$
tauonické neutrino	ν_τ	0	

Doba života mionu a tauonu je krátká (10^{-6} , resp. 10^{-13} s).

Leptony a antileptony se liší tzv. **točivostí** (orientace spinového momentu hybnosti)

Zákon zachování leptonového čísla:

Celkové leptonové číslo je před interakcí a po ní stejné

Hadrony (je jich cca 200)

		spin
Mezony:		0 nebo celočíselný
Baryony:	nukleony (proton, neutron)	1/2, 3/2
	hyperony (částice těžší než nukleony)	

Baryonové číslo pro baryony:	1
Baryonové číslo pro antibaryony:	-1
Baryonové číslo pro mezony a leptony:	0

Platí **zákon zachování baryonového čísla**

Celkové baryonové číslo je před interakcí a po ní stejné

Fundamentální částice

Velký počet hadronů a antihadronů je dán představou o jejich vnitřní struktuře, které jsou tvořeny malým počtem

fundamentálních částic druhého typu, tzv. **kvarků**

(e jich 6 druhů, mají baryonové číslo $B = 1/3$ a zlomkový elektrický náboj $Z = 2/3$ nebo $-1/3$)

Označení kvarků - termín „vůně“ (flavour)

Vlastnosti kvarků :

nábojové číslo	Z
podivnost (strangeness)	S
půvab (charm)	C
krása (beauty)	B
pravda (truth)	T

kvark	vůně	hmotnost (v jedn. u)	Z	S	C	B	T
<i>d</i>	down	0,0086	-1/3	0	0	0	0
<i>u</i>	up	0,0054	2/3	0	0	0	0
<i>s</i>	strange	0,17	-1/3	-1	0	0	0
<i>c</i>	charm	1,61	2/3	0	1	0	0
<i>b</i>	bottom	4,56	-1/3	0	0	1	0
<i>t</i> (1994)	top	193	2/3	0	0	0	1

Pravidla pro kvarkovou skladbu hadronů:

- **baryon** obsahuje vždy **tři kvarky**
- **antibaryon** obsahuje **tři antikvarky**

- **mezon** obsahuje **jeden kvark** a **jeden antikvark**

- **baryonová, nábojová a další kvantová čísla kvarků se sčítají a dávají kvarku pozorované vlastnosti**

Silné interakce:

Příčinou soudržnosti kvarků jsou tzv. **silné interakce** (je cca 100 x silnější než interakce elektromagnetické).

- je zprostředkována **výměnou** jiné částice která má velmi krátkou dobu života (tato částice je po emisi jednou částicí okamžitě absorbována druhou interagující částicí – nelze ji proto jako částici zaznamenat -**virtuální částice**)
- kvanta silového pole mezi kvarky se nazývají **gluony**, které jsou nehmotné a nemají elektrický náboj
- působení interakcí mezi kvarky je omezeno na malý prostor

- kvarky nemohou existovat samostatně (k jejich uvolnění by bylo zapotřebí extrémně vysoké energie) – proto pozorujeme pouze jejich přeskupování za vzniku jiných mezonů a hadronů.
- proces výměny je komplikovaný, neboť každý kvark může existovat ve třech kvantových stavech označovaných jako **barva** (červená, modrá, zelená)
- Pojem barva lze si představit jako „velmi silný“ elektrický (barevný) náboj, který je podstatou silné interakce
- podle teorie musí být vznikající hadron „bezbarvý“ $\Rightarrow$ kvarky se musí vhodně kombinovat
- při výměně gluonu mezi dvěma kvarky mění oba kvarky svou barvu tak, aby hadron zůstal bezbarvý

Vlastnosti některých mezonů

	hmotnost (u)	Z	kvarkové složení
π^+	0,150	+1	<i>u$\bar{d}$</i>
π^-	0,150	-1	<i>d$\bar{u}$</i>
π^0	0,145	0	<i>u$\bar{u}$ nebo d$\bar{d}$</i>
K$^+$	0,530	+1	
K$^-$	0,530	-1	
Φ	1,095	0	atd....
J/Ψ	3,32	0	
D^0	2,00	0	
D$^+$	2,005	+1	

Vlastnosti některých baryonů

	hmotnost (u)	Z	kvarkové složení
p	1,0072765	+1	<i>uud</i>
n	1,0086650	0	<i>udd</i>
Λ	1,198	0	<i>uds</i>
Σ^+	1,227	+1	<i>uus</i>
Σ^-	1,277	-1	<i>dds</i>
Ω^-	1,795	-1	<i>sss</i>
Λ_c^+	2,42	+1	<i>udc</i>

Oblast atomů, jader a jejich radioaktivních přeměn

je dána pouze čtyřmi fundamentálními částicemi první generace

elektron	<i>e⁻</i>
elektronové neutrino	<i>ν_e</i>
kvark <i>u</i>	<i>u</i>
kvark <i>d</i>	<i>d</i>

Další generace fundamentálních částic vytvářejí neobvyklé a nestálé hadrony při interakci částic s vysokou energií.

Existují i neobvyklé kombinace dalších leptonů a hadronů – vznikající atomy se nazývají **exotické**

Možné jsou i **antiatomy**, které jsou tvořeny pouze antičásticemi (poprvé v r. 1996)